

Д-р Методија Каневчев, редовен професор¹

ИЗВРШУВАЊЕ НА ОПШТОКОРИСНАТА РАБОТА И КУЌНИОТ ЗАТВОР СПОРЕД ЗАКОНОТ ЗА ПРОБАЦИЈА

1.01 Изворна научна статија

УДК: 343.244:343.281];340.13(497.7) | 343.263.2;343.281];340.13(497.7)

Апстракт

*Откако прво накратко се осврнува врз историјатот, значењето, суштината и законските услови за примена на двете нови алтернативни мерки: општокорисната работа и куќниот затвор, авторот се фокусира врз анализата на регулативата сврзана со нивното извршување и надзор вградена во Законот за пробација. Притоа, тој укажува на неодговорниот однос на држава *vis a vis* оваа проблематика, зашто во моментот постои правна празнина, односно нема никаква регулатива со која се уредува нивното извршување. Имено, не само што примената на овој закон не започна во предвидениот рок (затоа што сеуште не е востановена мрежата на пробациската служба), туку со денот на започнувањето на неговата примена (1 ноември 2016 година) беа укинати и одредбите од Законот за извршување на санкциите од глава XVIII, што се однесуваат на извршување на сите алтернативни мерки (а тоа значи и на општокорисната работа и куќниот затвор).*

Клучни зборови: затвор, алтернативни мерки, општокорисна работа, куќен затвор, извршување, Закон за пробација, пробациска служба, пробациска канцеларија, пробациски службеник.

ВОВЕД НАПОМЕНИ

Следејќи го трендот на потрага по алтернативи за затворот и затворањето, карактеристичен особено за европското кривично законодавство во втората половина на минатиот век и првата, македонскиот законодавец ја искористи Новелата на КЗ од 2004 година (*ЗИД КЗ - СВ РМ 19/04*), меѓу другото, и за редизајнирање на системот на кривичните санкции како и за негово збогатување со уште еден вид кривични санкции - алтернативните мерки. Тие треба да послужат како своевидна замена на полесните (краткотрајни) казни лишување од слобода, како и за спроведување вонинституционален (вонзатворски) третман на сторителите осудени на такви казни со цел одбегнување на штетните последици од призонацијата. Покрај трите постојни (поранешни парапепални санкции), воведени се уште три нови алтернативни мерки, така што сега нивниот број е вкупно шест: *условна осуда, условна осуда со заштитен надзор, условно прекинување на кривичната постапка, општокорисна работа, судска опомена и куќен затвор* (чл. 48-а КЗ). Според редефинираниот член 48 КЗ, целта на овие мерки е спрема кривично одговорниот сторител да не се примени казна за полесни дела кога тоа не е нужно заради кривичноправна заштита и кога може да се очекува дека целта на

¹ Редовен професор на Универзитетот Св. "Кирил и Методиј" – Скопје, Правен факултет "Јустинијан Први" – Скопје.

казнувањето може да се оствари со предупредување со закана на казна (условна осуда), само предупредување (судска опомена) или со мерки на помош или надзор врз однесувањето на сторителот на слобода.

Но, иако поминаа 13 години од воведувањето на новите алтернативи на затворот во системот нема санкции, тие не заживееја во практиката.

Како една од основните причини што нашите судови речиси воопшто не ги применуваа одредбите на КЗ за општокорисната работа и куќниот затвор (како и на условната осуда со заштитен надзор) обично се наведуваше неразвиеноста на социјалните служби, некадарни да излезат на крај и со редовните работни задачи. Се чини дека ова беше само теоретска рационализација на инертноста на судовите. Да започнеа тие да ги изрекуваат (а требаше!), повеќе од сигурно ќе беше дека социјалните служби ќе мораа да се сообразат со нивните барања за извршување и вршење надзор.

Од 1 ноември 2016 година изговорот за неразвиеноста на социјалните служби требаше да отпадне. Од тој датум имено, започна примената на долгоочекуваниот Закон за пробација (СВ 226/15-8), со кој се востановува нова (специјализирана) служба, во чијашто надлежност, меѓу другото, се и вршењето на пробациските работи сврзани со извршувањето, контролата и надзорот на општокорисната работа и куќниот затвор. Со законот е предвидено извршувањето на пробациските работи да го спроведува Управата за извршување на санкциите, во чијшто рамки се востановува Сектор за пробација, како нејзина организациона единица на централно ниво, и пробациски канцеларии на подрачјата на основните судови со проширена надлежност, на локално ниво. Пробациските работи сега ќе ги извршуваат специјализирани лица - пробациски службеници во месно надлежните пробациски канцеларии. Штета е што македонскиот законодавец не се угледал на американскиот образец и не предвидел можност функцијата на *probation officer* да може да ја врши и обичен граѓанин, квалификуван или не, но добронамерен и желен да му помогне на блискиот во неволја (како пионерот на пробацијата Џон Августус). Законот за пробација (чл. 37) предвидува само можност за соработка во извршувањето на пробациските работи со здруженија на граѓани и други правни лица регистрирани за вршење хуманитарни и други слични дејности, по претходно склучен договор со Управата за извршување на санкции. Останува да се види дали оваа одредба ќе заживее во практика и како ќе се операционализира.

За жал, до примена на Законот за пробација не дојде, зашто сеуште не е востановена мрежата на пробациската служба во државата. Што е уште пострашно сега имаме своевидна "лимбо" состојба, зашто во моментот *нема никаква регулатива* со која се уредува проблематиката сврзана со извршувањето на алтернативните мерки. Имено, со денот на започнувањето на примената на законот (1 ноември 2016 година) престанаа да важат одредбите од Законот за извршување на санкциите од глава XVIII, што се однесуваат на извршување на алтернативните мерки (чл. 39 ЗП), а тоа значи и на општокорисната работа и куќниот затвор. Законодавецот дури не се ни потруди со законски измени барем да го одбегне настанувањето на правната празнина, кога увиде дека пробациската служба нема да може да се востанови навреме. Имено, тој требаше да го укине членот 39 ЗП, а во член 40 уште еднаш да ја пролонгира примената на законот за уште некое време (на пример, за шест месеци или за една година), додека не се создаат услови, односно додека не се устрои мрежата на пробациската служба.

Во оваа прилика ќе ги прикажеме и ќе ги анализираме решенијата на Законот за пробација сврзани со извршувањето на општокорисната работа и куќниот затвор. Но, заради целовитост на излагањата, пред тоа, накратко ќе се осврнеме врз историјатот, значењето, суштината и законските услови за примена на овие две (нови) алтернативни мерки.

1. Општокорисна работа (community service order) - Општокорисната работа е алтернативна мерка од понов датум. Имено, таа во нејзиниот современ облик за прв пат е воведена во англиското кривично законодавство со *Criminal Justice Act* од 1972 година. Сепак, се смета дека нејзиниот зародиш датира од многу поодамна (уште во XVI и XVII век), кога во Англија и Саксонија се применувала како самостојна санкција спрема ситни крадци, скитници, питачи итн., или пак како супститут на паричната казна спрема лицата кои не сакале или не можеле да ја платат.² Нешто подоцна, примерот на Англија го следат и низа други европски држави, така што општокорисната работа како самостојна односно како заменска санкција (или пак како дополнителен услов или во комбинација со друг вид казна) денес е предвидена во законодавствата на Данска, Ирска, Португалија, Норвешка, Луксембург, Чешка, Финска, Шпанија, Холандија, Хрватска, Словенија итн.³ Суштината на оваа алтернативна мерка е да се одбегне казнувањето и прионацијата на сторителот, така што ќе се обврзе во слободното време и со негова согласност бесплатно да одработи определен број часови во полза на заедницата. На тој начин тој се подложува на специфичен работен третман на слобода, без притоа да се прекинат врските со социјалната средина (семејството, пријателите, роднините, колегите од работа итн.), со што едновременно се избегнуваат бројните негативни консеквенции од неговата изолација во затворска установа.

1.2 Законски услови за примена - Како што веќе рековме, во македонското кривично законодавство општокорисната работа е воведена со измените од 2004 година. КЗ статуира дека таа може да се примени како *самостојна* или како *заменска санкција*.

Законските услови за изрекување на првиот (основен) облик се однесуваат на тежината на делото, согласноста на сторителот, неговата поранешна неосудуваност, како и на неговата обврска за бесплатна работа, чијшто облик и траење го определува судот (чл. 58- б). Имено, за кривични дела за кои е пропишана *парична казна или затвор до три години*, судот може со согласност на дотогаш неосудуваниот сторител, наместо казна да му изрече мерка на општокорисна работа на слобода, ако делото е сторено под олеснувачки околности (ст. 1). Меркава се изрекува во траење од *четириесет до двеста и четириесет часа*, што осудениот е обврзан да ги одработи без надомест во државен орган, јавно претпријатите, јавна установа, хуманитарна организација, не пократко од *пет часа* неделно, во период од најмногу 12 месеци. Кога постојат здравствени или оправдани лични и семејни причини судот може да го продолжи извршувањето на мерката најмногу уште за *шест месеци* (ст. 2).

² *Kalmthout – Tak, Sanction – Schemes in The Member States of Council of Europe, I & II (Deprivation of Liberty, Community Service and Others Substitutes) Deventer etc., 1988, 1992* стр. 11.

³ Подрбно за решенијата во овие и во други држави в. *Лажетик- Бужаровска, Алтернативи за затворот*, Скопје 2003, стр. 135 - 140.

За разлика од условното прекинување на кривичната постапка, кругот на кривичните дела за кои може да се примени оваа мерка е значително поширок, бидејќи во него спаѓаат сите кривични дела за кои може да се изрече парична казна или затвор *до три години*. Тоа ја намалува опасноста таа да се претвори во алтернатива на некоја од класичните алтернативи на затворот (поранешните парапенални санкции: условната осуда со или без заштитен надзор, судската опомена). Натомошен услов сврзан со тежината на делото е да било сторено под *олеснувачки околности*. Тоа во секој конкретен случај треба да го утврдува судот имајќи ги предвид сите околности релевантни за одмерување на казната: степенот на кривичната одговорност, побудите што го раводеле сторителот при извршувањето на делото, јачината на загрозувањето или повредата на заштитеното добро, околностите под кои е сторено делото, придонесот на жртвата при извршувањето на кривичното дело, поранешниот живот на сторителот, неговите лични прилики и неговото однесување по стореното дело, како и други околности што се однесуваат на личноста на сторителот (чл. 39 ст. 2 КЗ). Општокорисна работа не може да му се изрече на сторител кој барем еднаш веќе бил осудуван за некое кривично дело. На тој начин оваа санкција е резервирана само за *првопрестапници*, што е логично решение, меѓу другото и затоа што таа може да се изрече не само за лесните, туку и за низа среднотешки кривични дела.

Изрекувањето на оваа санкција е условено со *претходна согласност* на сторителот, што е стандард во речиси сите кривични законодавства, иако овде - онде може да се сретнат и некои што отстапуваат од него (на пример, законодавството на Република Чешка). Притоа, судијата треба подробно да му објасни на сторителот што е смислата и целта на оваа санкција, каде, кога и каков вид работи тој ќе врши во полза на заедницата, колку часа неделно и во кој временски период, да го предупреди дека за тоа не следува никаков надомест, како и за консеквенциите од неисполнувањето на работната обврска.

По примерот на кривичните законодавства во низа европски држави (Финска, Шпанија, Холандија, Словенија, Хрватска итн.), нашиот КЗ ја предвидува можноста општокорисната работа да се примени и како *заменска санкција* за изречена парична казна или казна затвор. Имено, во случаите кога судот ќе изрече парична казна до 90 дневни глоби или 1800 евра во денарска противвредност или казна затвор до три месеци, може *по барање* на осудениот истовремено да одлучи за замена на казната со општокорисна работа. Притоа, КЗ ги предвидува следниве пропорции: еден ден затвор, една дневна глоба или 20 евра во денарска противвредност се заменуваат со три часа општокорисна работа, со тоа што вкупниот број часови не може да надмине 240 часа (чл. 58-б ст. 3). При одлучувањето за замена на казната со мерката општокорисна работа судот ќе ја земе предвид тежината на делото, степенот на кривичната одговорност, поранешната (не)осудуваност на сторителот и извршеното надоместување на штетата или отстранување на другите штетни последици од делото. Толкувањето на овој дел од одредбата може да предизвика проблеми и дилеми во практиката, слични на оние за кои говоревме кај условното прекинување на кривичната постапка. Имено, од една страна Кривичниот законик го задолжува судот да ги има предвид наведените околности, но, од друга страна, изречно не определува дали нивното постоење е задолжително односно дека тие се на рамниште на некакви формални услови, како ни тоа дали за замена на ефективната казна во секој конкретен случај е достатно да постои само една од наведените околности или пак сите заедно (кумулятивно).

КЗ таксативно ги набројува органите и организациите во кои може да се организира општокорисна работа: државен орган, јавно претпријатие, јавна установа или хуманитарна организација, а Законот за пробација (чл. 19 ст. 1) предвидува можност таа да се извршува и во единици на локалната самоуправа, како и во други правни субјекти кои вршат дејност во која може да се оствари нејзината цел. Бидејќи станува збор за извршување на санкција, овде е вклучено и Министерството за правда, преку Управата за извршување на санкции. Имено, како што веќе споменавме погоре, според Законот за пробација (чл. 4 ст. 1 и 2) извршувањето на пробациските работи (меѓу кои спаѓаат и оние сврзани со извршувањето на општокорисната работа) го спроведува Управата, во чиешто рамки се востановува Сектор за пробација, како нејзина организациона единица на централно ниво, и пробациски канцеларии на подрачјата на основните судови со проширена надлежност, на локално ниво. Спроведувањето на постапката и надзорот над извршување на општокорисната работа ќе ги извршуваат месно надлежните пробациски канцеларии, кои, по претходна согласност од Управата, склучуваат договори за општокорисна работа со погоре споменатите правни субјекти. Со договорот (своерачно потпишан од осудениот, со што тој демонстрира согласност за извршување на општокорисната работа), се уредуваат односите меѓу пробациската служба, правниот субјект и осудениот комушто му е изречена општокорисна работа, времето и начинот на кој таа ќе се врши, како и работните задачи на осудениот. Примерок од договорот пробациската служба доставува до договорните страни, како и до Управата и судот што донел одлука во прв степен. Изборот на правниот субјект (според местото на живеалиште односно престојувалиште на осуденото лице) кај којшто осуденото лице ќе ја извршува општокорисната работа го врши пробацискиот службеник од месно надлежната пробациска канцеларија, по претходно добиените податоци за способностите, стручните квалификации и здравствената состојба на осуденото лице. Доколку осуденото лице не даде согласност за извршување на општокорисната работа, месно надлежната канцеларија за тоа веднаш, а најдоцна за три дена, го известува судот кој ја донел одлуката во прв степен (чл. 19 ст. 2-7 ЗП). Инаку, упатувањето на осуденото лице на извршување на општокорисната работа кај (со договорот) определениот правен субјект е во надлежност на раководителот на месно надлежната пробациска канцеларија (или на лице овластено лице од него), а начинот на извршувањето на општокорисната работа го пропишува Министерот за правда, по предлог од Директорот на Управата (чл. 20 ст. 1 и 3 ЗП). Законот налага при извршувањето на општокорисната работа на осуденото лице да му се обезбедат соодветни услови за работа, почитување на работното време, дневен, неделен и годишен одмор, како и заштита при работа во согласност со општите прописи. Исто така, за време на извршувањето на општокорисната работа, Управата го осигурува осуденото лице во случај на повреда. Правото на надомест на штета предизвикана од страна на осуденото лице за време на вршењето на општокорисната работа се остварува според општите прописи (чл. 21 ЗП).

Законот за пробација предвидува можност за привремено прекинување на вршењето на општокорисната работа (по молба на осудениот) во следниве случаи: а) акутна болест; б) ненадејна болест или смрт на член на потесното семејство; в) бременост или родителство, до навршување една година старост на детето и г) извршување на итни работи предизвикани од елементарни непогоди, со што би се спречило настанување на значителна материјална штета. Притоа,

времето на прекин не се засметува во вкупно определеното време за вршење на општокорисната работа (22).

1.2. Последици од неисполнување на работните обврски - КЗ и ЗП предвидуваат и консеквенции за осудениот ако не ги исполнува или неуредно ги исполнува (грубо ги занемарува) работните обврски. Тие се разликуваат во зависност од тоа дали општокорисната работа е изречена самостојно или како заменска санкција. Во *првиот* случај, месно надлежната пробациска канцеларија (која за неисполнувањето, неуредното исполнување или за грубото занемарување на работните обврски претходно била известена од правниот субјект) прво го повикува осудениот на разговор и (писмено) го опоменува, а ако тој продолжи со таквото однесување ќе му предложи на судот да го *замени* неизвршениот дел од општокорисната работа со парична казна или со казна затвор, така што за секои три часа општокорисна работа се засметува една дневна глоба или еден ден затвор. Законикот го задолжува судот при одлучувањето за замената со парична казна односно затвор да се раководи од тежината на делото, степенот на кривичната одговорност и односот на осудениот кон извршувањето на изречената мерка на општокорисната работа. Законот за пробација таксативно ги набројува случаите на грубо занемарување на работните обврски: а) непочитување на работната дисциплина и работното време; б) доаѓање на работа под дејство на алкохол или опојни дроги; в) оштетување на средствата за работа или предизвикување друг вид штета на правниот субјект, вработените во правниот субјект и корисниците на услугите на правниот субјект и д) насилничко, навредливо или недолично однесување или искажување на каков било облик нетрпеливост спрема вработените и корисниците на услугите на правниот субјект (чл. 23 ст. 3). Во *вториот* случај (ако осудениот не ја извршува општокорисната работа), судот по предлог на месно надлежната пробациска канцеларија донесува одлука за *извршување* на паричната казна односно затворот. Притоа, делот од работната обврска што сторителот ја исполнил се засметува во казната, така што за секои три часа општокорисна работа се засметува еден ден затвор, една дневна глоба или дваесет евра во денарска противвредност (чл. 58-б ст. 5 и 6 и чл. 23 ЗП).

2. Куќен затвор (*home confinement*) - Куќниот затвор е алтернатива на затворот од понов датум. Сепак, некои автори тврдат дека првите негови (рудиментарни) облици датираат уште од XIX век, кога за политичките делинквенти започна да се применува третман различен од оној за обичните делинквенти: т.н. *custodia honesta*, забрана за напуштање на домот и сл.⁴ Денес го познаваат поголем европски и други држави: Англија, Шведска, Холандија, Италија, Шпанија, Турција, Русија, САД итн.

По својата правна природа меркава претставува модификација на начинот на извршување на ефективната казна затвор, затоа што осудениот наместо во затворска установа казната ја издржува во домашни услови. На тој начин се одбегнуваат бројни штетни последици од затворањето: т.н. криминална инфекција, затворските депривации, стигматизацијата на осудениот по издржувањето на казната, одделувањето од неговата дотогашна социјална средина (потесното и поширокото семејство, пријателите, колегите на работното место итн). Едновремено, нејзината поширока примена (заедно со

⁴ В. Камбовски, Казнено право, општ дел, Скопје 2004, стр. 959.

другите алтернативни мерки) може да придонесе за ублажување на проблемот со пренатрупаноста на затворите како и за растоварување на државниот буџет.

Таа главно е резервирана за полесните кривични дела за кои може да се изрече затвор до една или до три години, а поретко и до четири години (Италија), како и за посебна категорија сторители односно осудени (стари, болни, изнемоштени, бремени жени, малолетници и сл.). Исто така, за нејзина примена, по правило, треба да бидат исполнети и некои други претпоставки: согласност на осудениот, тој да има свој дом или други простории во кои живее, да има предуслови во семејството за издржување на казната во домашни услови итн.

Во почетокот од неговата примена куќниот затвор се состоеше во забрана за напуштање на домот на осудениот, преку целиот ден, или во определено време во текот на денот или ноќта (обичен, класичен облик на куќен затвор). Надзорот врз извршувањето на обврските на осудениот (со ненајавени посети, контроли и сл.) го вршеше полицијата, јавното обвинителство или посебно за тоа овластени служби. Подоцна, (во претпоследната деценија на минатиот век), паралелно со развојот на информатичката технологија, во САД, Англија, Шведска итн., се појави нов облик на куќен затвор или поточно, нов облик на контрола над неговото извршување - со електронски мониторинг.⁵

2. 1. Законски услови и претпоставки за примена - Сообразно со член 59-а ст. 1 КЗ, ако сторителот на кривично дело за кое е пропишана *парична казна или затвор до пет години* е стар и изнемоштен, тешко болен или е бремена жена, *ако судот му изрече казна затвор до три години*, истовремено може да одлучи со негова согласност казната да ја издржува во куќен затвор.

Првиот законски услов, значи, е да се работи за кривично дело за кое е *пропишана парична казна или затвор до пет години*, со тоа што *изречената казна* е лимитирана на затвор до три години. Со ваквото комбинирано решение (пропишана и изречена казна од определена тежина), воведено со Новелата на КЗ од декември 2015 година (СВ 226/15-4), нашиот законодавец го напушти првичното решение, според кое куќниот затвор беше резервиран само за лесните кривични дела, за кои е пропишана парична казна или затвор до една година. Имено, тој се определи да ги уважи сугестиите на кривично-правната теорија и да го следи примерот на европските и други законодавства во кои кругот на делата врз кои може да се применува оваа алтернативна мерка е поширок, така што таа доаѓа предвид не само кај лесните, туку и кај среднотешките кривични дела.

Можеби би било добро (*de lege ferenda*) да се размислува оваа алтернатива да се комбинира со условниот отпуст, така што условно отпуштениот определен дел од остатокот на казната затвор наместо на слобода да го доиздржува дома. Тоа би била некаква варијанта на сегашниот условен отпуст, која би се применувала кога судот нема да му определи на осудениот заштитен надзор или пак кога ќе процени дека сепак постои ризик тој веднаш да се остави на целосна слобода (особено во случаите кога не е докрај убеден дека нема да стори ново кривично дело). Во такви случаи можеби е подобро осудениот извесно време да престојува во својот дом, а потоа да продолжи да го доиздржува остатокот од казната во услови на целосна слобода (со или без заштитен надзор). Куќниот затвор би можел да се применува и во обратна ситуација - во случаите на отповикување на условниот отпуст. Наместо условно

⁵ *Лажетик - Бужаровска*, оп., цит. стр.121 - 124.

отпуштениот веднаш да се врати во затворот, би можело дел од единствената казна (за претходното и за новото дело) да ја издржува во домашни услови. Патем, постоењето на ваков комбиниран пристап веројатно би ги охрабрило судовите пошироко да го применуваат условниот отпуст. Имено, познато е дека во досегашната практика тие беа мошне воздржани кога овој институт требаше да се примени кај потешките дела, а особено кај повратниците. Од друга страна, ваквото решение би било на линија на настојувањето на државата да го ублажи акутниот проблем сврзан со пренатрупаноста на затворите.

Вториот услов е сврзан со категоријата на осудени лица спрема кои може да се примени меркава. КЗ таксативно го определува кругот на тие лица: *стари и изнемоштени лица, тешко болни или бремени жени*. Се чини дека овој услов не требаше да се постави толку круто и изречно да се лимитира, туку со една генерална клаузула да се допушти можност таа да им се изрекува и на некои други категории осудени лица (на пример: жени-доилки, родители на многудетни семејства или на семејства во кои има едно или повеќе деца со посебни потреби, лица кои имаат обврска да се грижат за тешко болни, стари, изнемоштени или хендикепирани членови на нивното семејство итн.). Што се однесува до старосната граница пак, можеби ќе беше подобро таа изречно да се определи, на пример, на 60 или 65 години, како што е тоа случај во некои европски законодавства (Шпанија, Турција), за да се одбегне можноста од екстензивно толкување, како од евентуални злоупотреби.

Натамошен (облигаторен) услов е *согласноста* на сторителот изречената казна затвор да се замени со куќен затвор. Заради обезбедување на ваквата согласност судот ќе мора претходно подробно да му ја објасни на сторителот суштината на оваа мерка, да му укаже на неговите обврски, кога и како треба да ги исполнува и да го предупреди на консеквенциите од нивното неисполнување. Но, пред тоа судот мора да се осведочи дека е исполнета основната претпоставка за успешна примена на оваа мерка: дали сторителот има свој дом или други простории во кои живее или престојува.

Стриктната *забрана за напуштање на домот* од страна на осудениот (статуирана во чл. 59-а ст. 2 КЗ, *in fine*) е мошне ригидно решение. Тоа можеше донекаде да се ублажи, на пример, со предвидување можност оваа мерка да се состои во забрана за пречекорување на определен радиус на движење што ќе го определи судот, во забрана за напуштање на домот за време на ноќните часови, во државните празници, викендите итн. Ако, на пример, осудениот живее во семејна куќа, дали куќниот затвор значи дека тој не може да излезе во својот двор, да отиде до блиската продавница, кај своите соседи итн? Ако така се толкува законската одредба (а, се чини, дека поинаку не може), тогаш куќниот затвор може да се претвори во построга казна дури и од класичниот затвор. Имено, на затвореник комушто му е изречена дисциплинска мерка самица, ЗИС му гарантира престој на чист воздух во траење од еден час дневно (чл. 181 ст. 3). Затоа, сметаме дека одредбата за куќен затвор содржана во КЗ требаше да се разигра, особено од аспект на нејзиното извршување. Тоа не беше сторено ниту со новиот Закон за извршување на санкциите (СВ 2/06), ниту пак со неговите подоцнежни измени и дополнувања. За среќа, тоа не беше пропуштено да се стори во Законот за пробација.

Имено, откако првин во чл. 26 ст. (1) ја повторува основната обврска (статуирана во чл. 59-а ст. 2 КЗ) на осудените на куќен затвор *да не ги напуштаат просториите на своето живеалиште*, во ст. 2 на истиот член ЗП ја ублажува ригидноста на ова решение, предвидувајќи дека тие *имаат право* на

престој надвор од тие простории (односно од дозволениот периметар на движење), во траење од најмногу два часа дневно, во периодот од 13 до 17 часот. Начинот на користењето на ова право се уредува со посебен акт кој го донесува Министерот за правда, по предлог на директорот на Управата (за извршување на санкциите). Патем, би било добро со овој акт да се уреди и прашањето за начинот и времето на користењето на ова право во случаите кога осудениот е работно ангажиран (а изречената ефективна казна затвор е под од шест месеци). Тогаш, имено, во индивидуалната програма за третман на осудениот (чл. 10 ЗП) би требало да се утврди посебен режим за спроведување на забраната за напуштање на домот (во ноќните часови, за време на викенди, државни празници, годишни одмори итн.), како и во кои интервали од денот (и, евентуално, ноќта) ќе го користи правото за двочасовен престој надвор од домот. Инаку, ако се утврди прекршување на ова право, надлежниот судија за извршување на санкциите (на образложен предлог на надлежниот пробациски службеник) ќе донесе одлука за негово одземање (ст. 3). Против оваа одлука осуденото лице може во рок од три дена од нејзиниот прием да поднесе жалба (која не го одлага извршувањето на одлуката) до кривичниот совет на надлежниот суд.

Исто така, во чл. 27 ЗП е предвидена можност и за (оправдано) *напуштање на живеалиштето* од страна осуденото лице, при што се наведуваат следниве причини: а) поради пружање нужна медицинска помош нему или на член на неговото семејство, ако за тоа е неопходно напуштање на просториите на неговото живеалиште; б) поради јавување на покана од државен орган; в) поради полагање испити; г) поради потешка, акутна или хронична болест, заради вршење редовен здравствен преглед или болничко лекување; д) поради стапување во брак; е) поради смрт на член на потесното семејство и е) поради други оправдани причини за кои осуденото лице може да поднесе молба за напуштање на живеалиштето (ст. 1). Раководителот на месно надлежната пробациска служба (или друго, од него овластено лице), веднаш, а најдоцна во рок од три дена, донесува одлука (која се доставува до судот и до месно надлежната полициска станица) со која се одобрува напуштањето на живеалиштето, кое може да трае до постоењето на причините за кои е одобрено (ст. 2-4).

Понатаму, во итни ситуации, кога осуденото лице не е во можност да поднесе молба за напуштање на живеалиштето, затоа што тоа (или член на неговото потесно семејство) има потреба од итна медицинска помош, може да ги напушти просториите на неговото живеалиште дури и *без одлука на овластениот орган*. Во таков случај, осуденото лице (или член на неговото семејство) во најкус рок телефонски или на друг начин го известуваат надлежниот пробациски службеник (доставувајќи му медицински извештај од здравствената установа), кој за тоа веднаш ја информира Управата (за извршување на санкциите). Ако осуденото лице било задржано на болничко лекување, раководителот на месно надлежната пробациска канцеларија во најкраток можен рок (дополнително, отпосле) донесува одлука за напуштање на просториите во кои осуденото лице живее, односно престојува.

Раководителот на месно надлежната пробациска канцеларија (или друго, од него овластено лице) *ќе ја отповика* својата одлука за напуштање на просториите во кои осудениот живее или престојува кога: а) престанале околностите од чл. 27 ст. (1) ЗП; б) дополнително ќе се утврди дека податоците

наведени во молбата се невестинити и в) осуденото лице ја злоупотребило дозволата за напуштање на просториите на неговото живеалиште (чл. 29).

ЗП содржи и одредба (чл. 30) за *прекин на извршувањето* на оваа алтернативна мерка. Тоа е ситуација кога на осуденото лице му е дозволен престој надвор од неговото живеалиште односно престојувалиште, поради болничко лекување, во траење подолго од 15 дена. Тогаш извршувањето на куќниот затвор се прекинува додека трае лекувањето во болница, а по барањето за прекин се постапува сообразно со одредбите на ЗИС.

Една од најважните претпоставки за успешна примена на куќниот затвор е изнаоѓањето ефикасни облици на *контрола* односно *надзор* над неговото извршување. Според член 59-а став 2 КЗ, замената на изречената казна затвор со куќен затвор е *условена* од постоењето *современи електронски или телекомуникациски средства* заради контрола на нејзиното извршување. Се поставува прашањето како да се толкува овој дел на одредбата. Прво, дали тоа значи дека законодавецот се определил за решение според кое надзорот ќе се врши само електронски? Второ, дали тоа значи дека куќниот затвор не може во почетокот да се применува и со надзор што ќе се врши на класичен начин (со ненадејни посети, контроли, ненадејни телефонски јавувања сл.)? Сметаме дека законодавецот во КЗ требаше изречно да ја предвиди и таа можност, како што тоа беше случај со законодавствата на речиси сите држави во кои подолго време се применува оваа алтернатива на затворот. Вака, непостоењето современи електронски односно телекомуникациски средства за контрола на извршувањето на оваа алтернативна мерка долго време (12 години) беше пречка за нејзино заживување во практиката. Но, она што законодавецот пропушти експлицитно да го предвиди во почетокот, кога ја воведуваше оваа алтернативна мерка во КЗ, сега имплицитно произлегува од чл. 25 од Законот за пробација. Имено, од дикцијата на ст. 3 на овој член (“Ако со судската одлука е определено дека куќниот затвор ќе се изврши со примена на електронски надзор ...”), може да се заклучи дека овој закон, освен електронски контролиран куќен затвор, познава и куќен затвор чиешто извршување се спроведува со друг (класичен) надзор.

КЗ пропишува дека надзорот над извршувањето на куќниот затвор го врши судот (а по дополнувањата извршени со Новелата на КЗ од декември 2015 година) и надлежниот орган согласно закон (чл. 59-а ст. 3). Тоа практично значи дека оваа задача е во компетенција на првостепениот судечки суд (односно на судијата за извршување на санкциите во судот што ја заменил ефективната казна затвор со куќен затвор), како и на Управата за извршување на санкциите, односно на Секторот за пробација, како нејзина организациона единица (чл. 3 и 25 ЗП), до кој во рок од 15 дена се доставува правосилната и извршна судска одлука со која е изречен куќен затвор со електронски надзор. Меѓутоа, КЗ допушта можност (по овластување на судот) определени мерки на надзор да врши и полицијата во местото во кое се наоѓа домот на осудениот, со обврска за редовно известување на судот (чл. 59 - а, ст. 3), а Законот за пробација пак, предвидува дека при вршењето на електронскиот надзор пробациските службеници соработуваат со Министерството за внатрешни работи или друго надлежни органи (чл. 25 ст. 5). Инаку, опремата со која се следи движењето на осудениот и неговата местоположба во просторот, ја поставува пробациски службеник, кој ги дава потребните упатства за нејзино користење, а целокупното спроведување на електронски контролираниот куќен затвор, како

и управувањето со опремата го врши Управата за извршување на санкциите (чл. 25. ст. 3 и 4 ЗП).

2. 2. Замена на куќниот затвор со класичен затвор - Во случаите кога осудениот ќе ја прекрши забраната за напуштање на домот, судот *може* да одлучи заменатата казна затвор да се изврши во целост во установа за извршување на казна затвор (член 59 - а став 4 КЗ). Тоа значи дека замената на куќниот затвор со класичен затвор е предвидена *факултативно*. Се чини дека законодавецот тоа требаше да го статуира *облигаторно*, бидејќи не гледаме како поинаку може да се постапи во случаите кога осудениот упорно ја прекршува забраната за напуштање на домот. Од друга страна, КЗ не содржи одредби за постапката според која куќниот затвор ќе се заменува со класичен затвор, за роковите во која таа треба да се спроведе, за тежината на прекршувањето на забраната за напуштање на домот (што за консеквенција ќе има упатување на осудениот во затворска институција), за субјектите што ќе ја иницираат итн. Сите овие прашања требаше да се уредат со КЗ или пак со Законот за пробација. За жал, во нив е уредено само последното. Имено, според дополнувањето на ст. 4 на чл. 59-а КЗ (извршено со спомената Новела од декември 2015 година), како и според чл. 32 ст. 2 и 3 ЗП, во случаите кога осудениот не се придржува кон забраната за напуштање на домот, *пробациските службеници од месно надлежната пробациска канцеларија* усно го опоменуваат и за тоа веднаш (а најдоцна до три дена) го известуваат судот. Ако осудениот продолжи со такво однесување, тие ќе му предложат на судот заменатата казна затвор целосно да се изврши во казнено - правна установа.

ЗАКЛУЧОК

По извршената анализа на регулативата содржана во Законот за пробација сврзана со извршувањето на општокорисната работа и куќниот затвор, авторот констатира дека е создадена солидна правна рамка со која се уредува оваа проблематика. Но, тој смета дека со тоа е исполнет само првиот услов, а дека недостига вториот: создавањето претпоставки за негова имплементација. Имено, тој со жалење констатира дека (од неразбирливи причини) сеуште не е устроена мрежата на пробациската служба. Поради ваквиот неодговорен однос на државата кон ова прашање, не можеше да се отпочне со примена на Законот во предвидениот рок (1 ноември 2016 година). Затоа, тој апелира државата веднаш да отпочне со востановување на мрежата на пробациската служба (Сектор за пробација во рамките на Управа за извршување на санкциите, пробациски канцеларии, назначување на пробациски службеници итн.), за конечно да може да се отпочне со практичната примена на Законот за пробација. На тој начин ќе отпадне главната причина за изговорот со кој кривичните судови во државата досега го оправдуваа одбегнувањето на примената на некои алтернативни мерки (особено на условната осуда со заштитен надзор, општокорисната работа и куќниот затвор).

ЛИТЕРАТУРА

1. *Гордана Бужаровска - Лажетик*, Алтернативи за затворот, Скопје 2003;
2. *Марија Вешовиќ*, Алтернативе казни затвора у француском и англиском праву, *Правна мисао*, бр. 5-6/89;
3. *Мејбел Елиот*, Злочин у савременом друштву, (превод), Сарајево 1962;
4. *Ѓорѓе Игњатовиќ*, Савремени облици замене казне затвора, *Правни живот*, бр. 9/96;
5. *Anton. M. Van Kalmthout -Peter J.P. Tak*, Sanction – Systems in The Member States of Council of Europe, I & II (Deprivation of Liberty, Community Service and Others Substitutes) Deventer etc., 1988, 1992;
6. *Владо Камбовски*, Алтернативи на казната затвор, *Год-ИСПИИ*, 1/84;
7. *Владо Камбовски*, Казнено право, општ дел, Скопје 2004, стр. 959.
8. *Методија. Каневчев*, Новите алтернативи за затворот во КЗ РМ (Зборник на трудови од меѓународната конференција на тема: “Македонско - француски денови на правото - 200 години од Code civil”), Просветно дело, Скопје 2004;
9. *Ѓорѓи Марјановиќ*, Во потрага по алтернативи за затворот, Зборник во чест на Љупчо Арнаудовски, Скопје 1995;
10. *Ѓорѓи Марјановиќ*, Општокорисна работа (*Community Service*), *Безбедност*, бр. 3/97;
11. *Звонимир Шепаровиќ*, Алтернативе казни затвора, *Правна мисао*, бр. 5-6/89;
12. *Наум Шурбановски*, Алтернативи на казната затвор, *Рев-МК* 1/94.
13. *Љупчо Арнаудовски и др.*, Стратегија за имплементација на алтернативните мерки, Кавадарци, 2004.

Prof. Metodija Kanevcev, PhD⁶

**PERFORMING THE COMMUNITY SERVICE AND HOUSE ARREST
UNDER THE LAW ON PROBATION**

**1.01 Original Scientific Article
UDK**

Summary

After first briefly addresses the history, meaning, essence and legal conditions for the application of the two new alternative measures, community service and house arrest, the author focuses on the analysis of the regulations connected with their execution and monitoring built into the Law on probation. Furthermore, he suggests that the rigid treatment regarding the state vis a vis this issue, because currently there is no legal gap, ie there is no regulation that governs their execution. Namely, not only the application of this law started on schedule (because it is not yet an established network of Probationary Service), but the date of commencement of its implementation (November 1, 2016) were abolished and the provisions of the Law on Enforcement of sanctions of chapter XVIII, concerning the pursuit of any alternative measures (and, therefore, the community service and house arrest).

Keywords: prison, a alternative measures, community service, house arrest, execution, Law on probation, probation service, probation office, probation officer.

⁶ Professor at the University of “Ss. Cyril and Methodius”, Faculty of Law “Justinianus Primus” – Skopje.